

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРСОНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. педагогічна персоналістика стає одним з пріоритетних напрямів розвитку української історико-педагогічної науки. Про це свідчить зростаючий обсяг різновидових досліджень у вигляді монографій, дисертаційних робіт, антологій, спеціальних енциклопедично-довідникових і навчально-дидактичних видань, статейних публікацій тощо. Це актуалізує потребу аналітичного осмислення сучасного становища й тенденцій розвитку педагогічної персоналістики задля визначення її здобутків, прогалин та перспектив поступу.

Вирізняємо два основні чинники і напрями розвитку педагогічної персоналістики, котрі умовно визначаємо як «навчально-дидактичний» та «науково-евристично-теоретичний». Перший виявляється в персоніфікації навчально-виховного процесу в різних типах освітніх закладів. Це закономірний та продуктивний процес, зумовлений поверненням із небуття педагогічної спадщини призабутих учених-педагогів і громадсько-культурних діячів та намаганням її ефективно використати у викладанні навчальних дисциплін і виховній роботі.

Перший напрям становить свого роду «практичне підґрунтя» та стимулює розвиток другого – «науково-евристично-теоретичного». У ньому вирізняємо три основні аспекти: а) теоретико-методологічний; б) пошуково-евристичний; в) організаційно-координаційний. Вони потребують докладнішого розгляду. Вітчизняна педагогічна персоналістика, з одного боку, має за собою півторастолітню традицію, адже ще останньої третини ХІХ ст. сягають коріння спеціального осмислення й узагальнення надбань українських учених, громадських діячів, освітян, які здійснили вагомий внесок у розробку теорії і практики педагогіки. Паралельно вивчалася їхня життєдіяльність. Доба радянського тоталітаризму спинила цей процес, адже через нав'язані соціально-класові ідеологеми вченим «дозволялося» вивчати доволі обмежене коло діячів,

причому багато з них були письменниками (О.Духнович, О.Маковей, Ю.Федькович, І.Франко та ін.). Лише за т. зв. перебудови, наприкінці 1980-х рр., розпочався рух за повернення імен незаслужено забутих діячів. Пройшовши етапи компіляції напрацювань з цієї проблеми українського зарубіжжя та активізації краєзнавчих студій про життєдіяльність «освітян-земляків», на перетині ХХ – ХХІ ст. він переріс у поглиблене ґрунтовне вивчення життя і творчості українських учених-педагогів.

За таких умов розробка науково-методологічних засад педагогічної персоналістики істотно відставала від процесу нагромадження фактографічного матеріалу, що відповідним чином позначалося на теоретичному рівні наукових досліджень. У цьому відношенні вона фактично еволюціонувала в руслі історичної біографістики, котра своєю чергою не змогла вийти за межі позитивістської методології. Лише за останнє десятиліття зусиллями вчених (Г.Белан, Л.Голубнича, Н.Гупан, Н.Дічек, М.Євтух, Т.Завгородня, О.Сухомлинська, І.Стражнікова та ін.) у цьому процесі простежуємо істотні зрушення. Відбувається оформлення педагогічної персоналістики як окремої галузі (субдисципліни) педагогічної науки, що має власні предмет і об'єкт дослідження, категоріально-понятійний апарат, науковий інструментарій тощо [1-4; 5, с. 375-416; 6].

З узагальнювального аналізу студій згаданих та інших учених впливають позитивні тенденції розробки науково-методологічних засад педагогічної персоналістики. Вона формується як субдисципліна, котра, будучи тісно пов'язана з історичною біографістикою, а також філософією, соціологією, іншими суспільно-гуманітарними науками, формує власні об'єкт, предмет, мету, завдання, інструментарій та інші науково-методологічні параметри, необхідні для продуктивного самодостатнього функціонування.

У такому контексті відбувається розмежування педагогічної біографістики та педагогічної персоналістики, які не слід ототожнювати. Поступово, зокрема під впливом наукових поглядів О. Сухомлинської [6], утверджується розуміння того, що біографістика (поняття вужче) повинна передусім вивчати детермінанти формування особистості педагога, вченого,

громадського діяча (родинні, соціокультурні, суспільно-політичні тощо) та основні напрями їхньої діяльності – наукову, освітньо-виховну, громадсько-культурну та ін. Педагогічна персоналістика (поняття ширше), окрім того, має акцентувати на творчих компонентах життєдіяльності досліджуваної особи: наукова спадщина, ідеї, концепції, роль і місце в педагогічній науці, навчально-виховному процесі тощо. Таким чином, педагогічна персоналістика забезпечує, по-перше, персоніфікацію освітнього процесу через його наповнення й узмістовлення теоретичними ідеями та практичним досвідом окремих діячів – учителів, науковців, управлінців. По-друге, саме вона повинна розкрити й реалізувати основний сенс наукових пошукувань в означеній царині знань: віднайти, систематизувати, проаналізувати, адаптувати у практику творчі ідеї, погляди окремих персоналій.

До стримуючих чинників, гальмівних тенденцій розвитку педагогічної персоналістики відносимо такі. По-перше, це недостатня розробленість категоріально-понятійного апарату та наукового інструментарію, які ще не вийшли за межі радянських догм і стереотипів, тож не завжди відвідають викликам і здобуткам сучасної науки. Насамперед варто розмежувати й привести у відповідність змістовну суть базових дефініцій: а) «історіографічні джерела» («вторинні» наукові рефлексії, що є результатом творчого осмислення й критичної інтерпретації науковців – монографії, наукові статті, навчально-методичні й довідниково-дидактичні видання тощо); б) «джерельні матеріали» («первинні» артефакти, що не піддавалися суб'єктивній інтерпретації з боку інтелектуалів – архівні документи, матеріали преси, мемуари і т. ін.). У науково-педагогічних дослідженнях вони здебільшого вживаються як синонімічні поняття «історико-педагогічні джерела», «джерельні матеріали», навіть «першоджерела», хоча фактично несуть різне змістовно-інформативне навантаження.

«Проміжне місце» між двома означеними групами джерел посідає творчий здобуток знаних педагогів, який насправді носить «дуалістичний характер». Передусім необхідно вирізняти їхні науково-аналітичні праці, котрі зараховуємо до історіографічних джерел. Складнішою виглядає справа з

творчим доробком, що відображає погляди вчених-педагогів на діяльність з удосконалення навчання та виховання зростаючої генерації й дорослого населення, адже він є результатом як первісних рефлексій (першоджерело), так і суб'єктивного конструктивно-критичного переосмислення освітніх і виховних процесів і явищ задля їхнього оцінювання й удосконалення. Ці джерела залежно від їхнього змістового наповнення та інтерпретації вченим-дослідником можуть бути віднесені до першої чи другої груп джерельних матеріалів, або, що вважаємо найбільш доцільним, до окремої групи джерел. Така позиція виправдана з позиції розвитку біобібліографічних студій тощо.

Насамкінець відзначаємо потребу спеціального комплексного науково-теоретичного осмислення, окрім визначених, низки тенденцій, перспективних напрямів та процесів і явищ розвитку педагогічної персоналістики: педагогічна просопографія (колективна біографія певних груп освітян, учених-педагогів тощо); «краєзнавча педагогічна персоналістика» (зосередженість науковців на вивченні життєдіяльності своїх земляків); розробка категоріально-понятійного апарату та науково інструментарію, що можуть увібрати здобутки різних наукових галузей та повинні відповідати сучасним викликам педагогічної науки; проведення порівняльних студій щодо розвитку зарубіжної та української педагогічної персоналістики; координація наукових досліджень, зокрема задля виявлення і вивчення маловідомих діячів; критично-конструктивне переосмислення творчої спадщини визначних постатей національної педагогіки тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубнича Л.О. Педагогічна історіографія: теоретичні аспекти / Л.О.Голубнича // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2012. – Вип. 27. – С. 150-157.
2. Дічек Н. Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки / Н.Дічек // Шлях освіти. – 2001. – № 4. – С. 15-19.
3. Завгородня Т.К. Персоналістичний напрям у дослідженні історії педагогічної думки Галичини / Т.Завгородня // Історико-педагогічні дослідження: Регіональний вимір // Вісник Луганського нац. пед. у-ту ім. Т.Шевченка: Педагогічні науки. – 2006. – Листопад № 19. – ч. II. – С. 5-11.
4. Смолінчук Л.С. До проблеми класифікації джерельної бази дослідження персоналії / Л.С.Смолінчук // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І.М.Шоробура. – Хмельницький: ХГПА, 2013. – Вип. 15. – С. 664-668.

5. Стражнікова І.В. Розвиток педагогічної науки в дослідженнях західного регіону України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: історіографічний контекст: монографія / І.В.Стражнікова. – Івано-Франківськ: НАІР, 2015. – 616 с.

6. Сухомлинська О.В. Передне слово / О.В.Сухомлинська // Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. – Кн. перша. Х-ХІХ століття / за ред. В.О.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С. 3-8.